

Zafer SEVER

Dr. Öğr. Üyesi | Assist. Prof. Dr.
Erzurum Teknik Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü. Erzurum-TÜRKİYE
Erzurum Technical University, Faculty of Letters, Department of History, Erzurum-TURKEY
ORCID: 0000-0003-1876-0246
zafersever89@gmail.com

19. Asır Rus Matbuatında Türkler ve Türk Dünyası: Severny Arhiv Örneği

Öz

II. Katerina ve I. Pavel'in özellikle Fransız İhtilali'nin etkisiyle Rusya'da uygulamaya başlattığı sansür ve kısıtlamalar, 19. asrın başında İmparator I. Aleksandr'ın Rus Çarlığı'nın başına geçmesiyle sona erdi. Daha önce kapatılan matbaalar tekrardan açıldı ve ülkede yayıncılık faaliyetleri yeniden canlandı. Petersburg ve Moskova başta olmak üzere Rusya'nın birçok bölgesinde onlarca süreli yayın çıkmaya başladı. Bunlardan biri de 19. asır Rusya'sının ilginç karakterleri arasında yer alan Faddey Venediktoviç Bulgarin tarafından 1822 yılının Ocak ayından itibaren Petersburg'da çıkarılmaya başlanan *Severny Arhiv* adlı dergidir. Genel olarak tarih, seyahat ve istatistik yazılarının yayımlandığı bu dergi, 1828 yılının Aralık ayına kadar ayda iki kez olmak üzere toplam 168 sayı yayımlandı. Dergide Rusya ve ona komşu olan ülkeler başta olmak üzere dünyanın hemen hemen bütün bölgeleriyle ilgili tematik konularda yazılar kaleme alındı. Dolayısıyla Sibirya'dan, İdil Ural'a, Türkistan'dan İstanbul'a kadar dünyanın hatırı sayılır bir coğrafyasında yaşayan Türklerle ilgili yazıları da Severny Arhiv'in sayfalarında görmek mümkündür. Bu çalışma esnasında yayımlanan son 12 sayı hariç, erişimi sağlanan toplam 156 sayı incelendi. Türkler ve Türk dünyasını ilgilendiren çalışmalar tespit edilerek tarih, seyahat ve istatistik başlıkları altında tasnif edildi. İlgili çalışmaların muhteviyatı bakımından kısa bir değerlendirilmeleri yapılarak, 19. asır bir Rus matbuatında Türkler ve Türk dünyasını ilgilendiren yazılar okuyucu ve araştırmacıların istifadesine sunuldu.

Anahtar Kelimeler: Severny Arhiv, Bulgarin, Çarlık Rusya, Türkler, Türk Dünyası.

Turks and the Turkic World in 19th Century Russian Press: The Case of Severny Arhiv

Abstract

The censorship and restrictions imposed by Katerina II and Paul I in Russia, especially under the influence of the French Revolution, ended in the early 19th century when Emperor Alexander I took the lead over the Tsarist Russia. The printing houses that were shut down before were reopened and publishing activities in the country were revived. Tens of periodicals started to be published in many regions of Russia, particularly in St. Petersburg and Moscow. One of them is the journal *Severny Arhiv*, which was started to be published in Petersburg in January 1822 by Faddey Venediktovich Bulgarin, who is considered one of the interesting characters of 19th century Russia. This journal where the majority of articles on history, travel and statistics was published twice a month until December 1828, a total of 168 issues. In the journal, articles were written on thematic subjects related to almost all regions of the world, mainly Russia and its neighboring countries. Consequently, it is possible to see articles on the pages of *Severny Arhiv* about Turks living in a considerable part of the world, from Siberia to Idil Ural, from Turkistan to Istanbul. Except for the last 12 issues of the journal published at the time of this study, a total of 156 accessible issues were analyzed. Studies related to the Turks and the Turkic World were determined and classified under the titles of history, travel and statistics. By making a brief evaluation in terms of the content of the relevant studies, the articles concerning Turks and the Turkic World in a Russian print published in the 19th century were presented to the readers and researchers.

Keywords: Severny Arhiv, Bulgarin, Tsarist Russia, Turks, Turkic World.

Giriş

Rus matbuatının tarihi Çar Mihail Fedoroviç (1613-1645) dönemine kadar gider. Ancak basılı ilk yayıncılık faaliyetleri 18. asrın başlarında Rusya'nın kültür ve medeniyetinin inşasında başat rol oynayan İmparator I. Petro (1682-1721) dönemiyle birlikte başlar. 1703 yılında çıkarılmaya başlayan *Vedomosti* (Ведомости) adlı Rusya'nın ilk gazetesi de bu dönemin ürünleri arasındadır¹ (İvanoviç Esin, 1981, p. 9; İvanoviç Esin, 1971, p. 9-10). 18. asrın ortalarından itibaren Rusya'da gelişen yayıncılık faaliyetleri, Avrupa ülkeleriyle rekabet edecek seviyeye kadar ilerledi. Bu gelişim süreci sadece Petro'nun iradesine bağlı değil aynı zamanda bu çağda Rus kültürünün de gelişim göstermesinin bir sonucu olarak kabul edilir. Radişev, Novikov ve Krilov gibi isimler Rus matbuatının bu asırda önde gelen isimleri arasındadır (İvanoviç Esin, 2008, p. 11). Petro'yla birlikte başlayan gazete ve dergi yayıncılığı Fransız aydınlanma hareketini ve yazarlarını yakinen takip eden İmparatoriçe II. Katerina (1762-1796) döneminde de üzerine koyarak gelişimine devam etti. İmparatoriçenin bu yöndeki ilgi ve alakası devlet eliyle kurulan kurumla birlikte başta Fransızca olmak üzere birçok dilde ve alanda çeviriler yapılmasının önünü açtı. Bununla birlikte kurulan matbaada binlerce kitap basıldı. Ayrıca isteyen herkese özel matbaa kurma izni verildi. Yayıncılık faaliyetlerinin çeşitlilik göstermesiyle birlikte mizah ve eleştiri yazılarında da hatırı sayılır bir artış oldu. 1789 yılında gerçekleşen Fransız İhtilali'nin etkisiyle Rusya'da oluşan özgürlük havası adeta yükselişte olan Rus yayıncılığını bıçak gibi kesti. Bu durum basının sansürlenmesine sebebiyet verdi. İvedilikle İmparatoriçe tarafından sansürün işleme konulması için resmî kurumlar kuruldu. Devlet izni olmadan hiçbir yayının basımına izin verilmedi (Şahin, 2014, s. 178-180; Özkan, 2019, s. 311).

Katerina'dan sonra tahta çıkan I. Pavel (1796-1801) zamanında da Çarlık rejimi basını daima kontrol altına aldı ve basın üzerinde sansür uygulamaya devam etti. Fransız Devrimi; sadece basına karşı değil, başka alanlarda da Rusya'da hoşgörüsüz bir yönetim anlayışı getirdi. Öyle ki geniş kenarlı şapkalar, belli kesimli elbise ve bazı giysiler devrimi hatırlattığı için İmparatorun emriyle yasaklandı. Ancak yeni asır, geçmiş asrın baskın yönetiminin bir nebze olsun yumuşadığı bir asır oldu. Çarlık yönetimini devralan I Aleksandr'la (1801-1825) birlikte basın ve edebiyat alanlarında hızlı gelişmeler ve iyileşmeler yaşandı. Kitap ithalatı ve özel matbaa açma yasağı kaldırıldı. Bu durum ülkedeki süreli yayınların artmasına neden oldu ve 70'ten fazla gazete, mecmua çıkmaya başladı. Bu dönem çıkan bazı süreli yayınlar şunlardır: *Vestnik Evropy* (1802), *Moskovskij Merkurij* (1803), *Severny Vestnik* (1804), *Russkij Vestnik* (1808), *Sma Oteçestva* (1812) (İvanoviç Esin, 2008, p. 11-13, 18-22) ve 1822 yılında Petersburg'da çıkarılmaya başlanan *Severnyy Arhiv* (Северный Архив) de çıkarılan bu süreli yayınlar arasındadır. Aslında Rus matbuatının bu denli zenginleşmesinin sebebi 18. asırda çarlığın izlediği politikalar sonucunda oluştuğu söylenebilir. Nitekim bu asırda gerçekleşen ekspedisyenler, seyahatler ve yeni sömürge arayışları Rusya'ya eşsiz bir bilgi birikimi oluşturdu. Bunun yansımaları da Rusya'da çıkarılan yayınlardan görmek mümkündür. Bu bakımdan *Severnyy Arhiv* de zengin içeriği ve konu çeşitliliğiyle öne çıkmaktadır. Bilakis Türkler ve Türk Dünyası ile ilgili yazılan yazıların sıklıkla yer bulması dergiyi bizim için daha da kıymetli hale getirmektedir.

1. Faddey Venediktoviç Bulgarin ve Severnyy Arhiv Hakkında

24 Haziran 1789'da Minsk'te soylu bir ailenin ferdi olarak dünyaya gelen Faddey Venediktoviç Bulgarin (1789-1859), 19. asır Rusya'sının ünlü ve yaşam öyküsüyle en ilginç karakterlerinden biridir. O, henüz beş yaşındayken babası Rus bir generali düelloda öldürdüğünden dolayı Sibiryaya sürgün edildi. Bu olayın yaşanmasının ardından annesi küçük oğlunu da yanına alarak Petersburg'a göçtü. Burada askerî bir okula kaydolan Bulgarin, ailece asi bir Polonyalı olarak

¹ 1621 yılında elçi ve devlet adamları tarafından bildiren haberlerden oluşan ve el yazısıyla hazırlanan *Kuranti* (Куранты) Rusya'nın ilk gazetesi olarak kabul edilir. Ancak Kuranti tam olarak bir gazete özelliği taşımaz. Hazırlanan bu çalışma çar ve çevresi için sınırlı sayıda basılmıştır. Ayrıntılı bilgi için bkz. (İvanoviç Esin, 1971, p. 9).

yaftalandıklarından ve Rusçayı iyi bilmediğinden dolayı Petersburg'da büyük zorluklar yaşadı. Ancak kısa zamanda Rusçayı çok iyi öğrenmekle kalmadı, bu dilde şiirler yazacak seviyeye kadar geldi. Askerî okuldaki üstün başarılarından dolayı Büyük Knez Konstantin Pavloviç'in Ulan Alayı'nda² kendine yer bulmayı başardı. Orduda genç bir subay olarak yer alan Bulgarın, girdiği savaşların birinde yaralandı ve üstün hizmet madalyası aldı. Ancak Konstantin Pavloviç hakkında yazmış olduğu hicivli bir yazı onun ordudan sürgün edilmesine, hatta daha sonra ordudan atılmasına neden oldu. Yaşanan bu gelişmeler ona hayatını tamamen değiştirecek bir karar aldırdı. Polonya'nın bağımsızlığını yeniden vaat eden Napolyon'un ordusuna katıldı. Bir zamanlar askerî olduğu Rusya'ya, bu sefer düşman postalları giyerek geldi. Lakin Fransızlar savaşta büyük bir hezimete uğradı. Bulgarın, 1812'de Napolyon'un ordusuyla birlikte Avrupa'ya kaçmasına rağmen, Rus askerlerinden kurtulamayarak esir alındı. Esir olarak 1814'te tekrar Rusya'ya getirildi. Aynı yıl Fransızların hizmetine giren Polonyalıların affedilmesi kararıyla birlikte o da affedilenler arasında yerini aldı. Ancak hayatı boyunca ona Napolyon'un ordusunda yer aldığı hep hatırlatıldı (Botsyanovskiy, 1908, p. 476; Lemke, 1909, p. 232).

Bulgarın, Rusya'daki ikinci baharına gazeteci ve edebiyatçı kimliğiyle devam etti. Lehçe ve Rusça savaş hikâyeleri, seyahat yazıları ve şiirler kaleme aldı. Daha sonra kendi dergisi olan Kuzey Arşivi "Severnyy Arhiv", ilk Rus tiyatro antolojisi olan "Russkaya Taliya", editörleri ve yayıncıları arasında olduğu Anavatanın Oğlu "Sına Oteçestva" dergisini ve 1825'te ise arkadaşı Nikolay Greç'le birlikte Rusya'nın ilk özel gazetelerinden biri olan Kuzey Arısı'nı "Severnaya Pçela" çıkarmaya başladı. Gazetede siyasetten modaya, seyahat gezilerinden edebi incelemelere kadar birçok türde yazılar çıkmaya başladı ve Rusya'nın en çok tiraj alan gazetelerinin başında yer aldı. Keskin dilli yazılar yazan Bulgarın, kendine birçok muhalif edindi. Benzer görüşlere sahip olmalarına karşın Rus yazar Aleksandr Puşkin de ona muhalif olanlar arasındaydı. Hatta Puşkin onu eleştiren mektuplar kaleme aldı. Bulgarın yaptığı çalışmalarla birlikte Petersburg'un önde gelen aydınları arasında olmayı başardı. Ünü gün geçtikçe yayılmaya başladı. Birçok genç yazarın onun yanına geldiği ve ondan iş istediği, hatta Rus yazar Nikolay Gogol'un da bu genç yazarlar arasında olduğu söylenir. Bulgarın gazeteci kişiliğinin yanı sıra iyi bir edebiyatçıydı. Çok sayıda eser kaleme aldı. Orta sınıflı kendisine hedef seçen Bulgarın, bu minvalde eserler ortaya koymaya çalıştı. 1829 yılında bir yetimin maceralarını anlattığı *Ivan Vjigin* (Иван ВЪЖИГИН) adlı romanıyla 19. asrın en çok satan yerli kitaplar arasında yerini almayı başardı. Rusya'da yüksek satış rakamlarına ulaşan roman başka ülkelerden okuyucuların dikkatini çekerek Fransızca, İngilizce, Almanca, İtalyanca, Lehçe gibi birçok dilde çevrildi ve Avrupa'da satılmaya başladı. Yabancı yayınlar Bulgarın'den dikkat çeken Rus yazar olarak bahsetti (Botsyanovskiy, 1908, p. 476-479; Lemke, 1909, p. 233-235).

Bulgarın'ın en önemli yayıncılık faaliyetlerinin başında *Severnyy Arhiv* (1822-1828) gelmektedir. Derginin ilk sayısı, Rusya'da tarihi eserlerin toplanması ve eski eserlerin yayımlanması konusunda tanınmış Kont Nikolay Petroviç Rummyantsev'e ithafen Ocak 1822'de yayımlandı (Nikolevna Akimova, 2001, p. 99). Ayda iki kez çıkarılan dergi, 1824 yılına kadar yayın hayatını bu şekilde sürdürdü. Aynı yılın sonunda kapanma kararı alınmasına rağmen Bulgarın ve Nikolay Greç ortaklığında yayın hayatına yine aynı formatta devam etti. 1828 yılının Aralık ayına kadar yayın faaliyetlerini sürdüren dergi, toplam 168 sayı yayımlandı. 1829 yılında ise Sına Oteçestva dergisiyle birleşme kararı alarak, bu derginin çatısı altında yayın hayatını sürdürdü (Lemke, 1909, p. 235).

² Büyük Knez Konstantin Pavloviç'in 1803 yılında Petersburg'a gelen Macar subay Kont Palfi'nin giydiği Avusturya Ulan üniformasından ilham alarak kurduğu süvari alayıdır. Kurulan bu alaya "Ulan Alayı" ismi verilmiştir. Ulan, Tatarca "delikanlı", "cesur", "yiğit" anlamlarına gelmektedir. Ayrıntılı bilgi için bkz. (Vladimiroviç, 1876, p. 2-13).

1. Severnyy Arhiv'in Yayımlanan İlk Sayı Kapağı - Ocak 1822.

Bulgarin, *Severnyy Arhiv*'in 1822 yılında çıkan 19. sayısında derginin çıkarılma amacını şu şekilde izah eder: “Rusya ve yabancılar hakkında eski ve yeni tarihi, istatistiki, politik ve ekonomik bilgileri, Rusya ve diğer ülkelerdeki okuyuculara keyifli ve öğretici bir şekilde ulaştırmak” (*Severnyy Arhiv*, XIX, 1822, p. 77). Dergi, aynı zamanda okuyucuya Avrupa düzeyinde bir hizmet sunmayı, okuyucuları geliştirmeyi ve onların fikir edinmelerini amaçlıyordu. Bulgarin okuyucular için referansların netliğine büyük önem verdi. Yayınların çoğu onun tarafından yorumlandı. Bununla birlikte okuyuculara daha iyi hizmet vermek için tarih, coğrafya ve istatistik konularında kendini geliştirdi. Tabii ki bu sadece Bulgarin'in gayretleriyle oluşan bir iş değildi. Derginin çıkarılmasında birçok katkı söz konusudur. Bazı özel koleksiyonlara sahip olan V. N. Berh, B. Fon Buhman, D. P. Runiç gibi isimler dergiyle iş birliği içerisinde oldular. Hakeza tarihçiler P. G. Butkov, P. M. Stroev, A. O. Korniloviç ve yine tarih çalışmalarında N. P. Rummyantsev editöryal kısımda katkıda bulunanlar arasındadır. Seyahat yazıları için de İ. F. Kruzenştern ve V. M. Golovin gibi isimlerin yardımını aldı (Nikolevna Akimova, 2001, p. 100-103). *Severnyy Arhiv*'in sayfalarında Rus okuyucuların dikkatlerini üzerine çekebilecek birçok yazı yayımlandı. Özellikle bunlardan biri çok dikkat çekicidir. Bu yazı ünlü Rus tarihçi Nikolay Karamzin'in kaleme almış olduğu *Rus Devlet Tarihi* adlı eserinin inceleme/eleştiri yazısıdır. Yayımlanan bu eleştiri yazısı, Bulgarin tarafından Polonyalı tarihçi G. Lelevel'e yazdırıldı. Bulgarin'in Rusçaya tercüme ettiği bu yazılar üç yıl boyunca derginin çeşitli sayılarında yayımlandı³ (Lelevel, XIX, 1823, p. 52; Nikolevna Akimova, 2001, p. 104).

Severnyy Arhiv'in sayfalarında yedi yıl boyunca yedi kitapla ilgili yazılar yer aldı. Sibirya'dan Avusturalya'ya, Çin'den Amerika'ya, Balkanlar'dan Kafkasya'ya, Orta Doğu'dan Avrupa'ya kadar açılan bu geniş yelpazede dünyanın hemen hemen her bölgesi ile ilgili muhtelif konularda yazıları görmek mümkündür. Doğal olarak eski tarihlerden itibaren dünyanın farklı bölgelerine yayılan Türklerle ilgili oldukça fazla çalışma dergide yer alır. Yayımlanan yazılar dergi içerisinde konularına göre tarih, seyahat ve istatistiki olarak bölümlere ayrılmıştır. Tarih yazıları genel tarih, anavatan

³ Lelevel tarafından yayımlanan eleştiri yazıları için bkz. (Lelevel, XXIII, 1822, p. 402-434; Lelevel, XIX, 1823, p. 52-80; Lelevel, XX, 1823, p. 147-160; Lelevel, XXII, 1823, p. 287-297; Lelevel, I, 1824, p. 41-57; Lelevel, II, 1824, p. 91-103; Lelevel, III, 1824, p. 163-172; Lelevel, XV, 1824, p. 132-143; Lelevel, XVI, 1824, p. 187-195; Lelevel, XIX, 1824, p. 47-53).

tarihi, arkeoloji ve nümizmatik şeklindedir. Genel tarih içerisinde eski ve yeni klasik eserlerden çeviriler, etnografya, önemli şahsiyetlerin biyografileri ve dönemin önemli tarihi olayları yer almaktadır. Anavatan tarihinde ise Rus ve Slav halklarıyla ilgili arşiv belgeleri, yazmalar, çeviri eserler gibi birçok alanda yazılar mevcuttur. Arkeolojik yazılarda ise Rusya ve diğer ülkelerde bulunan eski yazıtların, kabartmaların ve başka antik anıtların tasviri ve yorumlamalarına yer verilmektedir. Yine eski sikkelerin, madalyonların ve diğer tarihi eserlerin incelendiği nümizmatik konulu yazılar bu bölüm içerisinde yer almaktadır.

Severnyy Arhiv'de yayımlanan seyahat yazılarının üç kısma ayrılır. Birincisi Rus devletinden sınır bölgelere yapılmış ve henüz yayımlanmamış seyahatler, ikincisi eleştirel notlarla yayımlanan Rusların ve yabancıların Rusya geneline yaptığı seyahatlerdir. Son olarak da dünyanın her yerine yapılmış seyahatler ve coğrafi keşifleri konu alan yazılara bu bölümde yer verilir. Bulgarın, dergide yayımlanan seyahat yazılarının özenle seçildiğini, özellikle başka bir dergide veya gazetede yayımlanmadığına dikkat edildiğini, ayrıca yeni yapılmış seyahatlere ve keşiflere yer verildiğini belirtir (Bulgarın, 1822, p. 79). İstatistiki çalışmaları ise genel olarak Rusya ve çevresindeki ülkeler hakkındadır. Ancak uzak ülkeler hakkında da ilginç verilerin yer aldığı yazılar mevcuttur. Ayrıca politik ve ekonomik verilerin olduğu tarım, sanayi, fabrika ve tüccarlar olmak üzere ekonominin bütün bileşenleri üzerine istatistiki bilgiler yer almaktadır. Yayıncılar yine bu bölümde coğrafi konum, iklim ve benzeri konularda Rusya'nın iç dinamiklerine uygun yazıları koymayı amaçlamıştır (Bulgarın, 1822, p. 78-79).

2. Severnyy Arhiv'de Türkler ve Türk Dünyası

2.1. Tarih Yazıları

Türklerle ilgili tarih içerikli ilk yazı kadim Türk halklarından biri olan Yakutlarla ilgilidir. Üç sayıda parçalar halinde ele alınan Yakutlar hakkında geniş bir tasvir yapılmıştır. Onların kökeni, Lena Ülkesinin nüfusu, Rus işgalinden sonra Rus yönetimi altındaki durumu, gelenek ve görenekleri, bayramları, astronomileri, genel normları, düğün ve cenaze törenleri, yaşam tarzları, doğum ritüelleri, dansları, erkek ve kadın giysileri, yiyecekleri, hastalık ve tedavi yöntemleri, balıkçılık ve ticari faaliyetleri gibi birçok konu ele alınmıştır. Ayrıca bu çalışmada Şamanlar hakkında bilgiler mevcuttur⁴ (*Severnyy Arhiv*, XV, 1822, p. 204-221). İdil Ural Türk halkları içerisinde yer alan Çuvaşlarla ilgili de uzun bir etnografik yazı dizisi yer almaktadır. Bu yazı derginin yayıncıları tarafından eski bir el yazmasından derlenerek hazırlanmıştır. Genel olarak etnografik bilgilerin yer aldığı çalışma, Çuvaşların yaşadığı coğrafya, etkileşimde oldukları halklar, inançları, dilleri, meskenleri, kıyafetleri ve yiyecek-içecekleri hakkında zengin bilgiler içermektedir⁵ (*Severnyy Arhiv*, IX, 1827, p. 47-67). Dergi içerisinde yer alan bir başka çalışma Sibirya yılıdır. Sibirya'nın Ruslar tarafından işgal edilmesinin ardından, Sibirya'nın başkenti olarak kabul edilen Tobolsk şehrinde bulunan Voyvoda İvan Myasnov Koltsov zamanından (1590) başlayarak 1715 yılına kadar Sibirya'da gerçekleşen siyasi, dini ve sosyal gelişme ve olaylar yıl yıl kısa notlarla birlikte açıklanmıştır⁶ (*Severnyy Arhiv*, II, 1826, p. 109-139).

Rusya tarihi içerisinde kendine özel bir yer edinen Tatarlarla ilgili çalışmalar oldukça fazladır. Bu yazılardan biri Yulis Klaprot tarafından Almanca yazılan ve Paris'te yayımlanan bir yazıdır. Что Такое Татары? (Çto Takoe Tatarı) başlığı altında tercüme edilmiş bu çalışma Tatarların kim olduğu sorusuna cevap arar. Tatar ismine dair Moğol ve Çin kaynaklarından örnekler verilir. Yine Tatar-Moğol ilişkisi, benzerliği hakkında ilginç bilgiler ve tespitler yer alır (*Severnyy Arhiv*, XI, 1823, p. 301-313). Diğer bir yazı ise Polonya'daki Tatarlar hakkındadır. Bu çalışma Tatarların ne zaman ve nasıl

⁴ Yakutlar hakkında derginin diğer sayılarında yayımlanan yazılar için bkz. (*Severnyy Arhiv*, XVI, 1822, p. 273-300; *Severnyy Arhiv*, XVII, 1822, p. 367-380).

⁵ Çuvaşlar hakkında yayımlanan diğer yazılar için bkz. (*Severnyy Arhiv*, X, 1827, p. 120-139; *Severnyy Arhiv*, XI, 1827, p. 210-232).

⁶ Sibir yılığının devamı için bkz. (*Severnyy Arhiv*, III, 1826, p. 221-251).

Litvanya'ya yerleştiği sorusuyla başlar ve bölgedeki Tatarların tarihsel süreci hakkında bilgiler verir⁷ (Çatskiy, 1824, p. 138-142). *Severnyy Arhiv*'in yazarları arasında Kırgız ve Kazaklar hakkında önemli çalışmaları bulunan Rus yazar Aleksey Levşin de bulunmaktadır. Dergide birçok yazısı mevcut olup bunlardan birisi de Sarayçik şehrini ele aldığı çalışmasıdır. Bu yazı “Antik Tatar Şehri Sarayçik Hakkında Haberler” başlığı altında yayımlanmıştır. Hazar Denizi kuzeyi, Ural Nehri kıyısında kurulan ve Kazakistan tarihi için de son derece önemli olan bu şehrin kuruluşu, tarihi ve stratejik önemi hakkında kıymetli bilgiler sunar (Levşin, 1824, p. 179-190). Bununla birlikte Kırgız etnografyası üzerine bir yazı da kaleme almıştır. Kırgızların dili, şüirleri, müzikleri gibi birçok konu hakkında bilgiler vermektedir (Levşin, 1825, p. 313-332). Dergi içerisinde en dikkat çekici yazılardan biri şüphesiz M. P. Pogodin tarafından Hazarlar hakkında yayımlanan çalışmadır. Bu çalışma da Hazarlar'ın hâkimiyet sağladığı coğrafya, devlet yönetimi ve tarihleri hakkında geniş izahlı açıklamalar yer alır. Ayrıca Pogodin'in istifade ettiği zengin kaynakça öne çıkar (Pogodin, 1826, p. 107-128).

Ortodoks dünyasının en önemli tarihi olaylarından biri şüphesiz İstanbul'un Türkler tarafından fethedilmesidir. Bu nedenle Ortodoks inancına sahip Rusya için İstanbul, üzerinde büyük önem addettiği bir yer olmuştur. Dolayısıyla bu şehir *Severnyy Arhiv*'in sayfalarında da kendine sıklıkla yer bulur. İstanbul hakkında çıkan önemli çalışmalardan biri İstanbul'un fethine ayrılmıştır. Aslında bu yazı sadece fetihle sınırlı kalmamış; 1451-1481 yılları arasında Osmanlı padişahı Fatih Sultan Mehmet dönemi genel hatlarıyla ele alınmıştır. Muhteva olarak II. Mehmet'in yönetimi ve karakteri, şehrin kuşatılması ve fethi, Doğu Roma İmparatorluğu'nun yıkılması, şehirde kalan kölelerin durumu, Avrupa'nın yaşadığı korku, II. Mehmet'in fetihleri ve ölümü gibi konuları içerir (*Severnyy Arhiv*, XI-XII, 1828, p. 3-27). Ayrıca İstanbul ve çevresinin topografyasının tasvirinin yapıldığı bir yazı da derginin sütunlarına taşınmıştır. Öncelikle İstanbul'un matematiksel konumu belirtilmiş daha sonra şehrin doğal ve beşerî özellikleri hakkında detaylı bilgiler verilmiştir (*Severnyy Arhiv*, XIV-XV, 1826, p. 97-109).

Tarih ilminin tabiri yerinde ise en magazinsel konulardan biri Kanuni Sultan Süleyman'ın eşi Hürrem Sultan'ın (Roksolana) kökeninin neresi olduğudur. Ruslar, Ukraynalılar, Fransızlar hatta İtalyanlar onun kendi milletlerinden olduğunu iddia eder. 19. asrın ilk çeyreğinde bu tartışma Rusya'da da ortaya çıkmıştır. *Severnyy Arhiv*'de kaleme alınan “Ünlü Sultan Roksolona'nın Rus Olduğuna Dair Kanıt” adlı kısa yazıda ilginç bilgiler yer alır. 1621 yılında İstanbul'a gelen Polonya elçisi Knez Zoborovski'nin verdiği malumatlar oldukça dikkat çekicidir. Yazıda anlatılanlara göre elçi altın kaplı çantasından Osmanlı padişahı Kanuni Sultan Süleyman ve Polonya Kralı I. Zigustmund'a (1507-1548) arasında gerçekleşen orijinal yazışmaları çıkarmış ve içlerinden bir mektubu okumaya başlamıştır. Bu mektubun son kısmında yer alan şu ifadeler oldukça önemlidir: “Büyükelçiniz Opalinski, senin kız kardeşin, yani benim karımı gördüğü zaman ne kadar mutlu olduğunu belirtmeliyim”. Bu mektupta Hürrem Sultan'ın Polonya Kralı I. Zigustmund'un kız kardeşi olduğu açıkça belirtilmiştir. Yine onun Rutenyalı bir papazın kızı olabileceğine ve Tatarlar tarafından kaçırılarak İstanbul'a getirildiğine dair bilgiler de yer alır (*Severnyy Arhiv*, II, 1825, p. 129-134).

Severnyy Arhiv içerisinde dikkat çeken yazı dizilerinin arasında “Moğolların Avrupa'yı İstilas” başlığı taşıyan çalışma da gelmektedir. Abraham Constantin D'ohsson'un 1824 yılında Paris'te yayımlanan *Histoire des Mongols, depuis Tchinguiz-Khan jusqu'à Timour Bey ou Tamerlan*⁸ eserinden alınan bu yazı Moğolların İdil'in batısındaki ülkeleri, Bulgar ve Kıpçakları, Rusya'nın kuzeyinden Kafkaslara kadar Rus ülkesini, Polonya'yı, Macar yurtlarını ve Adriyatik kıyılarına kadar fetih

⁷ Polonya Tatarları hakkında yayımlanan çalışmanın devamı için bkz. (*Severnyy Arhiv*, XXIII-XXIV, 1824, p. 223-239).

⁸ Batıların yaptığı ilk Moğol çalışmaları arasında yer alan bu eser Mustafa Rahmi tarafından Osmanlı Türkçesine tercüme edilmiş; 2014 yılında ise Ekrem Kalan tarafından günümüz Türkçesine aktarılmıştır. Eser için ayrıca bkz. (D'ohsson, 2014).

hareketlerinden bahseder⁹ (*Severnyy Arhiv*, XXI-XXII, 1826, p. 34-59). Bir diğer önemli çalışma ise P. Butkov tarafından yazılan Deşti Kıpçak'ın Nogay ve diğer tüm Moğol hanlarını konu eden yazıdır. Bu çalışma da Cengizhan döneminden sonra Deşti Kıpçak tarihini, 13. asrın başlarından 16. asrın ortalarına kadarki dönem ele alınır. İki bölümden oluşan çalışma aynı zamanda Altın Orda hanları hakkında bilgiler verir¹⁰ (Butkov, 1824, p. 279-298). Don Bölgesi'nde konar göçer olarak yaşayan Kalmuklar hakkında tarihsel bilgileri içeren bir yazı dergide yer alan çalışmalar arasındadır. Bu çalışmada Kalmukların etimolojisi ve diğer halklarla ilişkileri gibi konular ele alınmıştır (*Severnyy Arhiv*, IV, 1824, p. 297-316). Yine Kalmuk kanunlarını ele alan bir yazı mevcuttur. Kalmuk kanunları, işlenen suça göre cezalar maddeler halinde açık bir şekilde belirtilmiştir. Cezaların genellikle sığır ve at cezası şeklinde verildiği görülmektedir¹¹ (*Severnyy Arhiv*, II, 1828, p. 258-288).

Severnyy Arhiv'de muhtelif konularda da yazılar çıkmıştır. Osmanlı Devleti tarihi içerisinde önemli bir figür olan Mısır Valisi Mehmet Ali Paşa hakkında tercüme bir biyografi yayımlanmıştır (*Severnyy Arhiv*, VIII, 1826, p. 378-386). Yine Mısır'da Mehmet Ali Paşa'nın emriyle kurulan sanayi kuruluşlarına dair kısa bir yazı mevcuttur (*Severnyy Arhiv*, XXIII-XXIV, 1826, p. 308-309). Osmanlı tarihini ilgilendiren diğer bir çalışma ise 1755 yılında Derviş Muhammed Efendi'nin yapmış olduğu Rusya elçiliğidir. Elçilik faaliyeti Osmanlı Devleti vakanüvislerinden Ahmet Vasif Efendi'nin¹² hazırlamış olduğu kroniğin I. cildindeki ilgili kısımdan Rusçaya tercüme edilerek yayımlanmıştır (*Severnyy Arhiv*, I, 1826, p. 3-18). Ayrıca dergide 18. asır Türk-Rus ilişkilerinde önemli bir yer tutan Rus devlet ve ilim adamı Vasiliy Nikitin Tatışev'in de kısa bir biyografisi yer almaktadır (*Severnyy Arhiv*, I, 1827, p. 100-104).

2.2. Seyahat Yazıları

Severnyy Arhiv'de Türklerle ilgili yayımlanan en dikkat çekici seyahatnamelerden biri 1820 yılında Aleksandr Federoviç Negri başkanlığında Orenburg'dan Buhara'ya giden Rus elçilik heyeti içerisinde yer alan Albay E. K. Meyendorff'un seyahatnamesidir (Çelik & Keser, 2018, s. 28-45). Bu seyahatname parçalar halinde Fransızcadan tercüme edilerek derginin muhtelif sayılarında yayımlanmıştır. İlk olarak 1822 yılında çıkan ikinci sayıda Rus elçilik faaliyeti ayrıntılı bir şekilde tanıtılmış ve seyahatin kısa bir özeti verilmiştir (*Severnyy Arhiv*, II, 1822, p. 184-193). 1824 yılının birinci, ikinci ve üçüncü sayılarında ise seyahatnameden bir alıntı daha yayımlanmıştır. Buhara şehrinin tarihsel süreci ele alındıktan sonra bu bölümlerde şehrin sokakları, evleri, tarihi duvarları gibi birçok yapı tasvir edilmiştir¹³ (*Severnyy Arhiv*, I, 1824, p. 31-40). Buhara'nın manevi ve kültürel ortamını ele alan bir yazı da mevcuttur. Bu yazı içerik olarak Buhara'nın gelenek ve görenekleri, İslam inancı ve Müslümanların yaşantıları gibi birçok konuyu ihtiva etmektedir¹⁴ (*Severnyy Arhiv*, XXI-XXII, 1826, p. 72-85). Yine yayıncılar tarafından Kırgızlarla ilgili bölüm 1826 yılında Fransızcadan tercüme edilmiştir. Burada Kırgız gelenek ve görenekleri, Çinlilerin Kırgızlara karşı uyguladığı katı politikalar ve işkencelere değinilmiştir (*Severnyy Arhiv*, XVI, 1826, p. 268-281). Dergide yayımlanan dikkat çekici diğer seyahat notu ise Orenburg'dan Buhara'ya giden diplomatik heyet içerisinde yer alan bir başka isim Dr. Eversman'a aittir. Bu notlarda seyahat güzergâhı ve yolculuk esnasında karşılaştıkları ilginç detaylar yer almaktadır (*Severnyy Arhiv*, VI, 1822, p. 512-517).

General Nikolay Nikolayeviç Murayev'in 1819-1820 yıllarında gerçekleştirdiği Türkmen ve Hive seyahatnamesi dergi içerisinde yayımlanan en kapsamlı seyahatnamelerden biridir.

⁹ Yazı dizisinin devamı için bkz. (*Severnyy Arhiv*, XXIII-XXIV, 1826, p. 277-295; *Severnyy Arhiv*, VII, 1827, p. 209-228; *Severnyy Arhiv*, VIII, 1827, p. 291-311).

¹⁰ Çalışmanın devamı için bkz. (*Severnyy Arhiv*, XIII-XIV, 1824, p. 1-22).

¹¹ Çalışmanın devamı için bkz. (*Severnyy Arhiv*, III, 1828, p. 42-70).

¹² Ahmet Vazif Efendi hakkında ayrıca bkz. (Afyoncu, 2003, s. 116-117).

¹³ Meyendorff'un seyahatnamesinin devamı için bkz. (*Severnyy Arhiv*, II, 1824, p. 82-90; *Severnyy Arhiv*, III, 1824, p. 152-162).

¹⁴ Meyendorff'un seyahatnamesinin devamı için bkz. (*Severnyy Arhiv*, XXIII-XXIV, 1826, p. 178-194).

Murayev'in günlük halinde kaleme aldığı seyahat notları detaylı bilgilerden oluşmaktadır. Hazar ötesine yapılan seyahat iki bölüme ayrılır. İlk bölümde Murayev, Hazar Denizi ötesinde gördüğü yerler hakkında detaylı bilgiler verir. Murayev'in Tiflis'ten başlayan seyahati Bakü'ye oradan Türkmenlerin yaşadıkları bölgeye devam etmiş ardından da Hive'ye yolculuğu başlamıştır. Seyahatin ikinci bölümü ise Hive Hanlığı'na ayrılmıştır. Bu bölümde hanlığın coğrafi özellikleri, iklimi, bitki örtüsü, hayvan popülasyonu, yer altı ve yer üstü kaynakları, nehirleri, gölleri, hanlığın sosyal ve siyasi yapısı gibi birçok konu açık şekilde tasvir edilmiştir¹⁵ (*Severnyy Arhiv*, XI, 1822, p. 366-399). Diğer önemli seyahatler ise ilim adamı Yan Pototski ve James B. Fraser'in aittir. Pototski 'nin 1797 yılında Astrahan ve çevresine yapmış olduğu seyahat *Severnyy Arhiv*'de ilk defa yayımlanan seyahatnameler arasındadır. Bu seyahatnamede Tatarlar, Kırgızlar, Türkmenler, Kalmuklar ve bölgede yaşayan Budistler hakkında ilginç bilgiler yer alır¹⁶ (*Severnyy Arhiv*, I, 1828, p. 61-87). Fraser'in 1821-1822 yılları arasında gerçekleştirdiği Horosan seyahatinde ise bölgede bulunan Türkmenlerin yaşantıları hakkında bilgiler verilmektedir¹⁷ (*Severnyy Arhiv*, XIX-XX, 1826, p. 83-200).

İstanbul, doğal güzellikleri ve tarihi zenginliğiyle Rus ressamlar için her zaman cazip gelen bir şehir olmuştur. Birçok Rus Ressam İstanbul'a gelmiş, tablo çizmiş ve günlük tutmuştur. Yine 1805 yılında Karadeniz, Odessa'dan bir gemiyle İstanbul'a gelen Rus bir ressamın notlarından derlenen bir yazı *Severnyy Arhiv*'in sayfalarında yerini almıştır. İstanbul'a dair ilk gözlemleri ve Ayasofya Camii geniş bir şekilde tasvir edilmiştir (*Severnyy Arhiv*, XVIII, 1825, p. 106-135). G. Senkovski'in Mısır'dan (İskenderiye) adalar üzerinden İstanbul'a dönüş yolculuğunu anlatan seyahat notları dergide yayımlanan bir diğer seyahattir. Bu seyahatte yoğun şekilde Osmanlı-Mısır filosauna ait bilgiler, limanların vaziyeti, bölgenin siyasi durumu hakkında bilgiler yer alır. Ayrıca Mısır hıdivi Kavalalı Mehmet Ali Paşa'nın 1821 yılında Akdeniz'de Yunanlara karşı sultanın donanmasına güçlendirmek için İskenderiye filosundan gemilerin silahlandırıldığı ve Osmanlı ordusuna katılmak üzere harekete geçirdiği de seyahatte yazılanlar arasındadır¹⁸ (*Severnyy Arhiv*, V, 1822, p. 421-443). Bir diğer çalışma ise Ludwig Freyherr von Stürmer'in 1816'da yazdığı *Skizze einer Reise nach Konstantinopel* adlı eserinden tercüme edilmiştir. Bu yazıda Buhara'dan İstanbul'a nasıl gidilir, gitme yolları nelerdir ve seyahat güzergâhları nasıldır gibi birçok sorunun cevabı bulunmaktadır (*Severnyy Arhiv*, XVI, 1826, p. 257-268). Ayrıca Dimitriy ve Nikolay Stefanopoli'nin Yunanistan seyahatnamesinden alınan Türklerin kendilerine tabi olan Rumlara karşı bakışını ortaya koyan bir yazı da dergide yayımlanan seyahatler arasında dikkat çeker (*Severnyy Arhiv*, V, 1827, p. 56-75).

2.3. İstatistik Yazıları

Zengin tarihsel geçmişe sahip olan Kafkasya Bölgesi ile ilgili birçok yazı *Severnyy Arhiv*'de yer almaktadır. "Kafkas Sınırına Bakış" adlı çalışma da bunlardan bir tanesidir. Bu çalışma da Kafkasya coğrafyasının genel sınırlarının çizilmesinin ardından bölgenin tarihsel süreci ele alınmış; Kafkasya'da yaşayan halklar hakkında bilgiler verilmiştir. Genel hatlarıyla Kafkasya bölgesinde bulunan şehir ve bölgelerde ekilebilir, verimli arazilerin bölgeye dağılımı gibi istatistiği bilgiler içermektedir. Kafkasya halkları arasında yer alan Türkmen, Kalmuk ve Nogaylar'a ait araziler hakkında da malumat vermektedir (*Severnyy Arhiv*, II, 1822, p. 163-183). Kafkaslarla ilgili olarak "Batı İran Haritası" başlığı altında bir çalışma da yer almaktadır. Bu çalışma öncelikli olarak bahsedilen coğrafyanın sınırlarını çizmekte ve bölgede yer alan Azerbaycan, Gilan, Kirman, Mazenderan ve Horosan gibi yerlerin bazı istatistiki bilgilerine yer vermektedir. Ayrıca Kaçar hanı Abbas Mirza dönemi ile ilgili de malumatlar yer almaktadır (*Severnyy Arhiv*, II, 1826, p. 155-179). Bölgeyle ilgili bir diğer çalışma ise Albay Rotye'nin notlarından Hazar Denizi ve Salyan Adası'nı

¹⁵ Murayev seyahatnamesinin devamı için bkz. (*Severnyy Arhiv*, XII, 1822, p. 445-464; *Severnyy Arhiv*, XIII, 1822, p. 67-94).

¹⁶ Pototski'nin seyahatnamesinin devamı için bkz. (*Severnyy Arhiv*, II, 1828, p. 229-258).

¹⁷ Bu eser için ayrıca bkz. (Fraser, 1825).

¹⁸ Senkovski'nin seyahatinin devamı için bkz. (*Severnyy Arhiv*, XVI, 1822, p. 301-320).

konu edinen çalışmadır. Öncelikle Salyan Adası'nın coğrafi özellikleri ve zengin doğal kaynakları tanıtılmış, üzüm ve balık yetiştiriciliğindeki önemine dikkat çekilmiştir. Daha sonra Rus ve diğer komşu coğrafyalarda yer alan ülkelerin Hazar Denizi'ndeki varlıkları belirtilmiştir. Ayrıca Hazar Denizi'nde yer alan filolar, ticaret ve savaş gemileri hakkında önemli bilgiler verilmiştir. Buna ilaveten Hazar içerisinde faaliyet gösteren korsan ve yağma faaliyetleri hakkında da ilginç tespitler yer almaktadır (*Severnyy Arhiv*, XIII, 1822, p. 30-35).

Sibirya ekspedisyonlarının ardından uçsuz bucaksız topraklar hakkında zengin bilgi birikimine sahip olan Ruslar, 19. asırda bu bölgeyle daha da fazla ilgilenmeye başlamış ve buranın zenginliklerini gün yüzüne çıkarmaya çalışmıştır. *Severnyy Arhiv* de bu bölgeyle ilgili istatistiki yazılara sayfalarında genişçe yer vermiştir. Yenisey coğrafyası hakkında kapsamlı bir istatistiki bilgilerin yer aldığı bir yazı dikkat çekmektedir. Bu çalışmada Yenisey coğrafyasının matematiksel ve coğrafi konumu, sınırları ve balıkçılığa uygun nehirleri hakkında bilgiler verilmiştir. Ayrıca bölgede yer alan su kaynakları ve yaşayan halklar da çalışmada yer almıştır. Yine Krasnoyarsk, Yenisey, Kansk, Minusinks ve Açinsk gibi bölgenin şehirleri hakkında istatistiki bilgiler yer almaktadır (Kohriginb, I, 1828, s. 88-116). Bununla birlikte İrkust ve Yakutsk şehirlerinde bulunan eğitim kurumları hakkında istatistiki bilgilerin yer aldığı bir çalışma göze çarpar. Çalışmada şehirlerde yer alan eğitim merkezleri bölge bölge belirtilerek okul ve sınıf sayıları, bu kurumlarda görev yapan öğretmenler, eğitim alan öğrenciler ve okullarda bulunan materyale kadar istatistiki bilgilere yer verilmiştir¹⁹ (Kohriginb, IV, 1828, s. 283-293). Yine Sibirya şehirleri arasında yer alan Turinsk şehrinin tasviri yapılmıştır. Şehrin coğrafi konumu, Moskova ve Petersburg gibi merkezi konumdaki yerlere uzaklığı, ticari bilgileri, fuarları, fabrikaları gibi birçok konu maddeler halinde yazılmıştır (*Severnyy Arhiv*, X, 1828, p. 205-219).

Türk-Rus ilişkilerinin seyrini değiştirmiş olan Rusya'nın bütün Slavları tek çatı altında toplama projesi Panislavizm'in henüz yeşermeye başladığı 19. asrın ilk yarısında *Severnyy Arhiv*'de Balkanlarla ilgili çok önemli bir yazı dikkat çeker. Bu çalışma Osmanlı tebaası içerisinde yaşayan Slavlarla yakından ilgilidir. "Türk İmparatorluğunun Avrupa Kısmında Yaşayan Slav Halkları" başlığı taşıyan bu yazı Rumeli topraklı içerisinde yer alan bütün Slavlara dair tarihi, istatistiki bilgilere ve verilere yer verir²⁰ (*Severnyy Arhiv*, XIV, 1825, p. 85-117). Genel kapsamlı sayılabilecek çalışmalardan biri ise "Asya'ya İstatiksel Bakış" başlığı altında verilen yazıdır. Türkiye'den Japonya'ya, Sibirya'dan Hindistan'a kadar Asya kıtasında yer alan bütün ülkelerin bölge bölge yüz ölçümleri ve nüfusları hakkında veriler verilmiştir (*Severnyy Arhiv*, VI, 1828, p. 281-286). Son olarak daha önce belirtilen Meyendorfun seyahatnamesinden 1826 yılında A. Kamenskoy tarafından Fransızcadan tercüme edilen Buhara'nın istatistiki bilgilerinin yer aldığı bir çalışma yer almaktadır. Buhara'nın din adamları, ileri gelen yöneticileri, askeri kuvvetlerin organizasyonu ve dış ilişkiler gibi birçok konu hakkında istatistiki bilgiler içermektedir (*Severnyy Arhiv*, XIX-XX, 1826, p. 161-182).

Sonuç

İmparator I. Petro ile başlayan başta Batı ve Doğu olmak üzere dünyanın farklı bölgelerini tanıma, keşfetme, ayrıca yeni coğrafyalara yapılan seyahatler, ekspedisyonlar ve keşif harekâtları 19. asrın başına gelindiğinde Rusya'da devasa bir bilgi hazinesinin oluşmasına ve toplumun aydınlanmasına neden olmuştur. Nitekim bu durum doğal olarak Rusya'da yayıncılık faaliyetlerine de doğrudan tesir etmiştir. 1822 yılında F. Bulgarin tarafından çıkarılmaya başlanan *Severnyy Arhiv*'de gelişen bu durumun bir sonucu olarak ortaya çıktığı söylenebilir. Dergi muhteva olarak zengin, dünyanın bütün bölgelerini kapsayan, tarih, etnografya, seyahat, istatistik ve muhtelif içerikleriyle öne çıkmaktadır. Derginin izlemiş olduğu yayın politikası, Petersburg başta olmak üzere Rusya'nın birçok bölgesindeki okuyuculara 19. asrın başında dünyayı tanıma ve keşfetme fırsatı sunmaktadır.

¹⁹ Çalışmanın devamı için bkz. (*Severnyy Arhiv*, V, 1828, p. 116-131).

²⁰ Çalışmanın devamı için bkz. (*Severnyy Arhiv*, XV, 1825, p. 191-234).

Burada başta F. Bulgarin olmak üzere yayıncıların yabancı dillere ve kültüre hâkim olmaları da önemli katkı sağlamıştır.

Yaklaşık iki asır önce vücuda getirilen bu derginin Türk tarihi bakımından önemi ise henüz o dönem hiçbir yerde yayımlanmamış; Rusça dışında yabancı dillerde yayımlanmış, ya da yayıncılar tarafından derlenmiş Türklerle ilgili yazıların kaleme alınmasıdır. Türkler ve Türk Dünyası hakkında yeni bilgilerin olması ve diğer dillerden Rusçaya tercüme edilerek Rus literatürüne kazandırılması bu bakımdan önemlidir. Yayıncılar tarafından özenle seçilen yazıların üzerinden iki asır geçmesine rağmen hâlâ yerli ve yabancı araştırmacılar tarafından referans olarak alınması çalışmaların değerini ve güncelliğini koruduğunu gösterir. Ancak *Severnyy Arhiv*'de yayımlanan çalışmaların yeterince değerlendirilmediği de bir gerçektir. Bu çalışma Doğu Avrupa, Türkistan, Kafkasya ve Sibirya başta olmak üzere bu alanlarda çalışma yapacaklara yeni bakış açıları kazandıracaktır. Aynı zamanda 19. asırda Türklerle ilgili birçok çalışmanın bir Rus matbuatında oldukça fazla yer bulması, bu dönemde Rusya'da yayımlanan diğer süreli yayınların da üzerine dikkatleri çekecek, benzer konularda yapılacak çalışmalara örnek teşkil edecektir.

Kaynakça

- Afyoncu, E. (2003). Osmanlı siyasi tarihinin ana kaynakları: Kronikler. *Türkiye Araştırmaları Literatürü Dergisi*, 1(2), 101-172.
- Botsyanovskiy, V. (1908). Faddey Venediktoviç Bulgarin. *Russkiy Biografiçeskiy Slovar*, Tom III, 476-479.
- Bulgarin, F. (1822). Severnyy arhiv, jurnal istorii, statistiki i puteşestviy. *Severnyy Arhiv*, XIX, 77-84.
- Butkov, P. (1824). O Nogay i vseh proçih Mongolskih hanah Deşti Kıpçaka. *Severnyy Arhiv*, XII, 279-298.
- Butkov, P. (1824). O Nogay i vseh proçih Mongolskih hanah Deşti Kıpçaka. *Severnyy Arhiv*, XIII-XIV, 1-22.
- Byugrafiçeskoe izvesitie o Tatişev (1827). *Severnyy Arhiv*, I, 100-104.
- Çatskiy, F. (1824). O Tatarah, jivuşih v Polşe. *Severnyy Arhiv*, XXI-XXII, 138-142.
- Çatskiy, F. (1824). O Tatarah, jivuşih v Polşe. *Severnyy Arhiv*, XXIII-XXIV, 223-239.
- Çelik, M. B. & Keser, E. (2018). Meyendorf'un Buhara Hanlığı seyahati. *Mavi Atlas*, 6(2), 28-45.
- Çerti Persidskih nraov (1826). *Severnyy Arhiv*, XIX-XX, 183-200.
- Çto takoe Tatarı (1823). *Severnyy Arhiv*, XI, 301-313.
- D'ohsson, A. C. (2014). *Moğol Tarihi*, Kalan, E. (Yay. haz.), IQ Kültür Sanat Yayıncılık.
- Dokazatelstvo, çto znamenitaya Sultanşa Roksolana bila Russkaya (1825). *Severnyy Arhiv*, II, 129-134.
- Fraser, J. B. (1825). *Narrative of a journey into Khorasan in the years 1821 and 1822*.
- İstoriçeskiya svedeniya o Kalmıkah koçuyuşih na zemle voyska Donskago (1824). *Severnyy Arhiv*, VI, 297-316.
- İvanoviç Esin, B. (1971). *Russkaya dorevolyuşionnaya gazeta 1702—1917 gg*. İzdatelstvo Moskovskago Universiteta.
- İvanoviç Esin, B. (1981). *Russkaya gazeta i gazetnoe delo v Rossii*. İzdatelstvo Moskovskago Universiteta.
- İvanoviç Esin, B. (2008). *İstoriya Russkoy jurnalistiki XIX. veka*. İzdatelstvo Moskovskago Universiteta.

- Kartina zapadnoy Persii (1826). *Severnyy Arhiv*, II, 155-179.
- Kohriginb, M. (1828). Nekotoriya statističeskiya svedeniya o Yeniseyskoy gubernii. *Severnyy Arhiv*, I, 88-116.
- Kohriginb, M. (1828). Svedenie ob uçilişah po İrkutskoy gubernii i Yakutskoy oblasti. *Severnyy Arhiv*, IV, 283-293.
- Kohriginb, M. (1828). Svedenie ob uçilişah po İrkutskoy gubernii i Yakutskoy oblasti. *Severnyy Arhiv*, V, 116-131.
- Kratkoe načartanie puteşestviya Rossiyskago posolstva iz Orenburga v Buhariyu (1822). *Severnyy Arhiv*, 1822, II, 184-193.
- Kratkoe obozrenie narodov Slavyanskago plemeni, obitayuşih v Yevropeyskoy çasti Turetskoy imperii (1825). *Severnyy Arhiv*, XIV, 85-117.
- Kratkoe obozrenie narodov Slavyanskago plemeni, obitayuşih v Yevropeyskoy çasti Turetskoy imperii (1825). *Severnyy Arhiv*, XV, 1825, 91-234.
- Lelevel, G. (1822). Rassmotrenie “İstoriya Gosudarstva Rossiyskogo” soç. G. Karamzina. *Severnyy Arhiv*, XXIII, 402-434.
- Lelevel, G. (1823). Rassmotrenie “İstoriya Gosudarstva Rossiyskogo” soç. G. Karamzina. *Severnyy Arhiv*, XIX, 52-80.
- Lelevel, G. (1823). Rassmotrenie “İstoriya Gosudarstva Rossiyskogo” soç. G. Karamzina. *Severnyy Arhiv*, XX, 147-160.
- Lelevel, G. (1823). Rassmotrenie “İstoriya Gosudarstva Rossiyskogo” soç. G. Karamzina. *Severnyy Arhiv*, XXII, 287-297.
- Lelevel, G. (1824). Rassmotrenie “İstoriya Gosudarstva Rossiyskogo” soç. G. Karamzina. *Severnyy Arhiv*, I, 41-57.
- Lelevel, G. (1824). Rassmotrenie “İstoriya Gosudarstva Rossiyskogo” soç. G. Karamzina. *Severnyy Arhiv*, II, 91-103.
- Lelevel, G. (1824). Rassmotrenie “İstoriya Gosudarstva Rossiyskogo” soç. G. Karamzina. *Severnyy Arhiv*, III, 163-172.
- Lelevel, G. (1824). Rassmotrenie “İstoriya Gosudarstva Rossiyskogo” soç. G. Karamzina. *Severnyy Arhiv*, XV, 132-143.
- Lelevel, G. (1824). Rassmotrenie “İstoriya Gosudarstva Rossiyskogo” soç. G. Karamzina. *Severnyy Arhiv*, XVI, 187-195.
- Lelevel, G. (1824). Rassmotrenie “İstoriya Gosudarstva Rossiyskogo” soç. G. Karamzina. *Severnyy Arhiv*, XIX, 47-53.
- Lemke, M. (1909). *Nikolaevskie jandarmi literatura 1826-1855 gg.* İzdanie Vtoroe S. V. Bunina.
- Levşin, A. (1824). İzvestiya o drevnem Tatarskom gorod Sarayçik. *Severnyy Arhiv*, IV, 179-190.
- Levşin, A. (1825). Oprosveşenii Kirgız-Kaysakov. *Severnyy Arhiv*, XXIV, 313-332.
- Nikolevna Akimova, N. (2001). “Severnyy arhiv” i ego izdatel. *İstoriko-Literaturny Jurnal*, 3, 6-197.
- Nravı i obiçai Kirgiztsev. izbranie načalnikov. razdori ih. primerı jestokosti. strogaya politika Kitaytsev v otnoşenii k Kirgiztsam (1826). *Severnyy Arhiv*, XVI, 268-281.
- Nravstvennoe sostoyanie Buharii (1826). *Severnyy Arhiv*, XXIII-XXIV, 178-194.
- Nravstvennoe sostoyanie Buharii (1826). *Severnyy Arhiv*, XXI-XXII, 72-85.
- O Çuvaşah (1827). *Severnyy Arhiv*, IX, 47-67.

- O Çuvaşah (1827). *Severnyy Arhiv*, X, 120-139.
- O Çuvaşah (1827). *Severnyy Arhiv*, XI, 210-232.
- O Mogamed -Ali Paşe Yegibetskom namestnike (1826). per. S. U., *Severnyy Arhiv*, VIII, 378-386.
- Ob ostrove Salyane i eskadre na Kaspiyskom More (1822). *Severnyy Arhiv*, XIII, 30-35.
- Obozrenie glavnyh promyšlennyh zavadeniy osnovannyh v Yegipt po povelniyu Paşi Magometa-Ali (1826). *Severnyy Arhiv*, XXIII-XXIV, 308-309.
- Opisanie goroda Turinska (1828). *Severnyy Arhiv*, X, 205-219.
- Opisanie Yakutov, ih proishojdenie, naselenie strani Lenskoy, vnutrennee ih upravlenie, pokorenie pod vlast Rossii, blagosostoyanie, nravi i obiçai (1822). *Severnyy Arhiv*, XV, 204-221.
- Opisanie Yakutov, ih proishojdenie, naselenie strani Lenskoy, vnutrennee ih upravlenie, pokorenie pod vlast Rossii, blagosostoyanie, nravi i obiçai (1822). *Severnyy Arhiv*, XVI, 273-300.
- Opisanie Yakutov, ih proishojdenie, naselenie strani Lenskoy, vnutrennee ih upravlenie, pokorenie pod vlast Rossii, blagosostoyanie, nravi i obiçai (1822). *Severnyy Arhiv*, XVII, 367-380.
- Otrikov iz puteşestviya v Buhariyu, Polkovnika Barona Meyendorfa, v 1820 i 1821 godah (1824). *Severnyy Arhiv*, I, 31-40.
- Otrikov iz puteşestviya v Buhariyu, Polkovnika Barona Meyendorfa, v 1820 i 1821 godah (1824). *Severnyy Arhiv*, II, 82-90.
- Otrikov iz puteşestviya v Buhariyu, Polkovnika Barona Meyendorfa, v 1820 i 1821 godah (1824). *Severnyy Arhiv*, III, 152-162.
- Otrivok iz dnevnih putevnyh zapisok G. Senkovskago (1822). *Severnyy Arhiv*, V, 421-443.
- Otrivok iz dnevnih putevnyh zapisok G. Senkovskago (1822). *Severnyy Arhiv*, XVI, 301-320.
- Özkan, M. (2019). Sibir araştırmalarına dair bir Rus mecmuasının tetkiki: 'Sibirskiy vestnik'. *Selçuk Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 45, 307-332.
- Perviy vzglyad na Konstantinopol, i opisanie Sofiyskago Sobora (1825). *Severnyy Arhiv*, XVIII, 106-135.
- Pervoe naşestvie Mongolov na Evropu (1826). *Severnyy Arhiv*, VIII, 291-311.
- Pervoe naşestvie Mongolov na Evropu (1826). *Severnyy Arhiv*, XXIII-XXIV, 277-295.
- Pervoe naşestvie Mongolov na Evropu (1826). *Severnyy Arhiv*, XXI-XXII, 34-59.
- Pervoe naşestvie Mongolov na Evropu (1827). *Severnyy Arhiv*, VII, 209-228.
- Pismo doktora Eversmana, nahodivşagosya pri Rossiyskoy missii v Buhariyu, poluçennoe 1go marta 1821 v S. Peterburge (1822). *Severnyy Arhiv*, VI, 512-517.
- Pogodin, M. P. (1826). O Kozarah (iz eversovyh issledovaniy). *Severnyy Arhiv*, VI, 107-128.
- Pokorenie Konstantinopolya Turkami 1451 goda (1828). *Severnyy Arhiv*, XI-XII, 3-27.
- Posolstvo Dervişa Mihammed Effendiya v Rossiyu (1826). *Severnyy Arhiv*, I, 3-18.
- Puteşestvie Grafa İvana Pototskago v Astrahan i okrestniya strani v 1797 (1828). *Severnyy Arhiv*, I, 61-87.
- Puteşestvie Grafa İvana Pototskago v Astrahan i okrestniya strani v 1797 (1828). *Severnyy Arhiv*, II, 229-258.
- Puteşestvie v Turkmeniyu i Hivu, v 1819 i 1820 godah, pr. N. N. Muraveva (1822). *Severnyy Arhiv*, XI, 366-399.
- Puteşestvie v Turkmeniyu i Hivu, v 1819 i 1820 godah, pr. N. N. Muraveva (1822). *Severnyy Arhiv*, XII, 445-464.

Puteşestvie v Turkmeniyu i Hivu, v 1819 i 1820 godah, pr. N. N. Muraveva (1822). *Severnyy Arhiv*, XIII, 67-94.

Sibirskiy letopisets (1826). *Severnyy Arhiv*, II, 109-139.

Sibirskiy letopisets (1826). *Severnyy Arhiv*, III, 221-251.

Statistiçeskiy vzglyad na Buhariyu (1826). per. A. Kamenskoy, *Severnyy Arhiv*, XIX-XX, 161-182.

Statistiçeskoe obozrenie Azii (1828). *Severnyy Arhiv*, VI, 281-286.

Şahin, Z. (2014). XVIII. yüzyılın ilk yarısında Rusya'nın kültürel gelişimi ve batıya uyum çabaları. *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(2), 171-191.

Topografiçesckoe opisanie Konstantinapolya i ego okrestnostey (1826). *Severnyy Arhiv*, XIV-XV, 97-109.

Vladimiroviç, K. V. (1876). *İstoriya leyb gvardin ulanskago ego veličestva polka*. Tipografya Vtorogo Otdeleniya Sobstvennoy E. İ. V. Kantselyarii.

Vzglyad na Kavkazskuyu linuyu (1822). *Severnyy Arhiv*, II, 163-183.

Vzglyad na postupki Turkov s podvlastnımi im Grekami (1827). *Severnyy Arhiv*, V, 56-75.

Zakonı Mungalskie i Kalmitskie (1828). *Severnyy Arhiv*, II, 258-288.

Zakonı Mungalskie i Kalmitskie (1828). *Severnyy Arhiv*, III, 42-70.

Zameçaniya na puti iz Buharestva v Konstantinopol (1826). *Severnyy Arhiv*, XVI, 257-268.